

- Sigurno ćete sresti, ako već niste, u ovim ustanova ljude koje smatraju normalnim da ih obezbjeđenje tjelesno kažnjava za disciplinske presteupe u zatvorima. Mi vrlo često naiđemo na osuđenike koji kažu: Jeste, tukli su me. Ja sam to i to uradio. Ali nema veze. Ja sam to zaslužio jer je to bio disciplinski prestup“. I sada mu treba objasniti da to nije normalno.
- **Mi smo vidali i često dobijali prigovore da u zatvorima zubari ne sterilišu opremu ili uopšte ili redovno. A radi se o osuđenima od koji mnogi imaju hepatitis, pa je mogućnost prenošenja ovog virusa vrlo ozbiljna. Kada to postoji, to je onda ovo krivično djelo iz čl. 228 crnogorskog Krivičnog zakonika: prenošenje infekcije HIVom- otprilike isti su putevi; nesavjesno pružanje ljekarske pomoći bi u vov ustanovama sigurno predstavljalo zlostavljanje i moglo bi se goniti po ovom članu; neukazivanje ili uskraćivanje ljekarske pomoći (na šta ćete sigurno dobiti puno pritužbi- da ga neće da ga pregleda, da dugo čeka, itd.); i teška ili laka tjelesna povreda, što će biti vrlo često. Države su odgovorne za kršenje zabrane mučenja i kad ga preduzimaju druga lica, a kad ne preduzmu mjere da ga istraže ili kazne- po je ono kada su stražari svjesni da u ćeliji trojica osuđenika zlostavljaju onog četvrtog, a ništa ne preduzimaju da to spriječe.**
- Održavanje transparentnih evidencija u vezi sa zatvaranjem je još jedno vrlo važno pitanje. O tome će biti više riječi kada budemo govorili standardima CTP u svim ustanovama. Kakve evidencije treba voditi, kako one treba da izgledaju i zašto su one važne? U praksi su one važnije za osoblje koje radi u ustanovama nego za eventualne žrtve. Propustio sam da kažem da se u praksi Evropskog suda došlo do toga da je korigovan princip koji je važio za teret dokazivanja, da je teret dokazivanja na onome ko tvrdi da mu je nešto povrijeđeno. Evropski sud je to značajno korigovao i traži od podnosioca predstavke da učini vjerovatnim da je bio žrtva zlostavljanja, a onda je na državi da dokaže da nije. Onda je one koji radi u ustanovama vrlo važno da imaju evidencije šta su preduzeli, zašto, kad je ko povrijeđen kad ko zatvoren ili odveden na ljekarski pregled itd. Važno da se evidencijira kad neko pretučen, da li pretučen u međusobnoj tuču osuđenika
- Zabrana tjelesnog kažnjavanja naravno proizilazi iz Konvencije. To je ono na šta ćete naići u zatvorenim ustanovama . Vjerovatno da se umjesto disciplinskih mjera propisanih zakonom primjenjuje šamar, udarac ili sl. U zatvorima ćete na neformalne sisteme kažnjavanja. Zna se šta je zakonom propisano, ali straža primjenjuje nešto drugo. Ona ima svoj sistem kažnjavanja- bilo da se radi o zatvaranju u prostorije koje su lošije od drugih, ili je to fizičko kažnjavanje, ili je to uskraćivanje nekih prava koja nisu grantovana zakonom ali u praksi osuđenici imaju. Npr. naići ćete da je zavod dužan da omogući određenoj kategoriji jednom nedjeljno telefon, a zavod mu omogućava 3-4 puta. Posjete su praksi omogućene jednom mjesečno, a propisano je jednom u tri mjeseca. Onda se dešava da straža bez disciplinskog postupka samovoljno uskraćuje to što je u praksi već ustaljeno, a zapravo u zakonu nema osnovu.

- Dalje, na dan posjete „dres kod“ treba bude formalan. **Ne morate da budete zakopčani do grla, ali ovo je jako bitno posebno kad idete u posjete muškim zatvorima gdje imate uniformisana lica i očekuje se od vas budete formalno i pristojno obučeni.** Čuli smo za loše primjere iz Ombudsmanove kancelarije da je bilo žena koje su ljeti dolazile sa dubokim dekolteima i kratkim suknjama, i to može postati sugurnosni problem. Jer u tim zatvorima se nalaze muškarci koji godinama nisu vidjeli žensku osobu i to ne treba zanemariti. Nosite udobnu obuću jer provesti cijeli dan na viskom potpeticama je grozno. Budite tačni. Tu je i problem šta raditi ako neko kasni. Mi obično odlazimo jer ukoliko šest osoba dođe na vrijeme a sedma se kasnije pojavi, to ne ostavlja dobar utisak o organizaciji minitoring tima. Ne zaboravite da ponesete ovlašćenja za ulazak u ove ustanove. Mi možemo da pretpostavimo da svi upućeni oko posjete, ali mi smo čuli i za primjere kada to nije bio slučaj. U slučaju da nešto ne štima, kontaktirajte nadležnu osobu iz ministarstava. **Ne zaboravite da tokom ovih posjeta ćete se dugo zadržati i moraćete nešto da jedete. Često jedemo ono što i osuđenici jedu, i to je dobar način da provjerimo kakva je hrana u toj ustanovi.**
- Probaću da objasnim šta je racio iza savjeta CPTa. Ako se ne varam, **po posljednjim evropskim zatvorskim pravilima je napisano da ljekar ne smije da učestvuje u disciplinskom kažnjavanju, i da čak ne treba da daje mišljenje da li je onaj što ide u samicu sposoban da to izdrži, što je praksa kod nas. U prethodnoj verziji evropskih zatvorskih pravila pisalo je da ljekar treba obavi taj pregled prije nego što se pošalje. To je bio savjet CPTa se ukine obaveza ljekara da na neki način učestvuje u kažnjavanju. Zapravo, tog takvog rječenja su došli ljekari CPTa na osnovu principa svoje struke jer su rekli da je za normalan odnos ljekar-pacijent, odnosno u ovom slučaju zatvorenik, treba da postoji odnos koji približno onom kao kada su na slobodi. Oni treba da imaju uzajamno koje bi moglo biti narušeno ukoliko bi ljekar učestvovao u kažnjavanju.** Ta svijest kod ljekara je sazrela tokom godina, nije ni ona postojala uvijek. Meni je bilo interesantan čuveni slučaj pred Evropskim sudom, Velasquez protiv Francuske. Ona je proveo samici više od 5 godina, i možete zamisliti koliko je bilo u tom periodu odobrenja ljekara da je on bio sposoban za tu disciplinsku mjeru. I u jednom trenutku jedan od ljekara odbija da da svoje mišljenje. To je bio neki razvoj svijesti. Mi kad to kažemo na seminarima ljudi koji rade u zatvori oni pitaju ko da ga pregleda. Šta je veće zlo da pustimo nekog ko nije sposoban da ode u samicu, a to je nužno, da ga VMA pregleda ili zatvorski ljekar? Onda mi kaćemo da ukoliko u zatvoru postoje 2 ljekara, neka ga pregleda onaj koji nije njegov ljekar. A onda oni kažu da svugdje nema svako svog ljekara, nego se oni mijenjaju. To se da lako riješiti da nivou države ako postoji volja- propiše se obaveza ljekara iz doma zdravlja da dođe da izvrši pregled, kao što je dužan do se odazove na hitne pozive u kuću kod nekog, i gotovo. Samo to kod nas ne može nikako da se dogovori sa Ministarstvom zdravlja, to je onda zavrzlama.

- U zatvoru držite širom otvore oči jer postoje mnoge stvari koje nisu napisane u knjigama i koje ćete morati da pokupite u hodu. Kao što znamo, osoblje će nam reći da je sve sjajno i prirodno je da žele da itaknu dobre strane. Ali problemi koji se tiču ljudskih prava proističu iz loše organizacije menadžmenta, tako da nije uvijek u pitanju svjesna namjera. **Ako odete u veliki ustanovu- recimo od 600 ljudi- ona bi trebalo bude živa i trebalo bi da vidite da se u njoj osvija život. Ali ako je sve tiho, morate se zapitati kako se red održava u toj ustanovi. Ovakve stvari su veoma zanimljive u smislu kako ih opaziti. Osoblje će vam reći štošta, ali mislim da će interakcija između osoblja i zatvorenika mnogo reći šta se dešava- tipa da li su donosi formalni ili neformalni.** Zato obratite pažnju na ove stvari. Budući da je mučenje zvuči strašni i da jer se često pominje, prva reakcija uprave je da toga nema u njihovim ustanovama. Zato je ponekad nema lakog načina kako započeti razgovor. Važno je napomenuti im da vi niste tu samo da lacirate probleme, već i da istaknete pozitivne strane. U policiji smo otkrili da oni sami nisu bili svjesni svojih dobri praksi u pojedinim oblastima, zato smatram da pri pisanju izvještaja treba naći balans između dobrih i loših strana. Isto tako, **zbog toga što komuniciramo na različit način, važno ostati konstruktivan i ne nužno kontrirati jer to može porušiti mostove.** Možete biti čvrste ruke i veoma efektivni, ali vidala sam i veoma militane ljude. Nije sve u sadržaju poruke, već je nešto i samoj njenoj formi, tj. kako je ona sročena.
- **Vjerovatno će biti situacija kada će vas zatvorenici tražiti da ponesete pisma, prenesete poruku ili da pozovete nekog van ustanove. Smatram da to ne treba da činite jer to može imati veoma ozbiljne posljedice za vas. Dakle, moj savjet je ne iznosite ništa vani.**
- **Pri prvoj posjeti važno je vidjeti sve prostorije ustanove u jednoj generalnoj turi, a potom se podijeliti sa u manje u grupe u zavisnosti od nadređenja. Kada uđete u ćelije, važno je zatvorenicima staviti do znanja da ste vi nezavisni posmatrač i da niste u ni u kakvom dosluhu sa upravom zatvora. Neke prostorije su možda skrivene, zato nemojte biti stidljivi da zatražite da vam se otključaju vrata. Može da se desi da kad dođete u veliku ustanovu, vi nemate vremena da provjerite baš svaku prostoriju; nećete ući u svaku ćeliju; idete po blokovima, pa gledate šta postoji.**
- **Treba da zapamtimo da je za mnoge zatvorenike ćelija njihov privremeni dom i da pri ulasku, treba pitati za dozvolu. Ne treba im dirati predmete bez dozvole. Jedan od načina kako da steknete povjerenje zatvorenika jeste da budete jasni, razumljivi i precizni jer većina zatvorenika nije obrazovana. Važno je da ih ne ispitujete kao policija. Vrlo je važno znati ko je vođa tima,**

ko donosi odluke, i da prije nego što uđete se okvirno zna ko gdje ide i kojim redom. Cijeli tim zna koji su to korici. Ukoliko dođe do toga da nešto ne može da se sprovede kako je zamišljeno ili osoblje sugerije da se nešto promijeni- tipa je paviljon koji želite da pogledate je terenutno na ručnu ili da kad želite da obavite intervju, zatvorenici su na sportskim aktivnostima- važno da se zna ko je šef tima i ko će donijeti odluku da biste ozbiljnije djelovali ustanovi, svima. Jedna mala razlika- Anhelita je rekla da oni često razgovaraju sa tužiocima u mjestu u koje idu. Mi imamo nešto drugačiju praksu- ako poznajemo nekog od advokata ko radi krivične postupke, onda njega konsultujemo jer će on prije reći da imaju klijenta koji je pretučen.

- Vi tu pitate sve što vas interesuje, objasnite im da ste vi njihov saveznik, i da je u interesu da se pokažu i loše stvari jer na taj način mogu da se traže novac. Onda će vam oni radije da pokažu gdje šta ide. Ja sad bio u Sremskoj Mitrovici 3 dana- imaju kapacitetet 1300-1400, a ima 2200 ljudi. Prepuno je. Osoblje je toliko opterećeno, nervozni su. Oni nama pokažu odmah šta nas zanima ne zbog toga što ja znam pola stražara jer su samnom išli u školu, nego su oni toliko nezadovoljni cijelom situacijom i uslovima da su nas stažari vodili svugdje: „ Dodite da vidite gdje držimo ljude. To je sramota. Evo u ovoj ćeliji spavaju na podu“. To je sutaciju u kojoj svu svi oni revoltirani i znaju da oni nisu krvi nego neko iznad.
- Obično prilikom prve posjete, svi idemo skupa. A onda se podijelite u grupe po nadležnostima prethodno utvrđenim- neki intervjuišu zatvorenike, neki osoblje, neki posmatraju disciplinske procedure...
- Mi uđemo i svi skupa obavimo razgovor sa upravnikom. Onda pogledamo evidencije. Ljekara odmah pošaljemo u zdravstvenu službu da intervjuiše doktora ili osoblje koje tammo radi, a mi uzmemo registre o upotrebi sredstava prinude uključujući izvještaje koje oni šalju upravi. Pregledamo sve predmete o tome kad je upotrijebljena, da li postoji ljekarski nalaz, s ve te detalje o kojima ćemo razgovarati narednih dana. Onda pogledamo ko je bio disciplinski kažnjava i registre o tome, već tada zabilježimo neka imena osuđenika. Već tada zabilježimo ko je bio u samici u posljednjih par mjeseci jer to osuđeninci osjetljiviji da budu zlostavljanja. Zabilježimo protiv koga su preduzete mjere prinude. I onda kada krenemo u intervju, na neki način targetiramo te ljude. Meni su omiljeni oni u samici. Kad biram gdje ću, ja odmah idem u samicu ili one koji se nalaze u pojačanom nadzoru- to je isto mjera koja ih izuzima iz nekog redovnog režima aktivnosti- ili eventualno one koji su usamljeni. To je nešto drugačije od samice. Samica se primjenjuje kada su izvršili neki disciplinski prestup, a usamljenja se vrše kada postoji opasnost po bezbjednost.

- Oni se podijele u grupe, pa bilježe neki pojedinačni detalj na koji naiđu. Mi nemamo to; mi bilježimo svi sve što vidimo, i onda na kraju ukrstimo bilješke. Jer neko će zabilježiti da je prljavo a neko neće; neko će vidjeti da nema ormarića za stvari a neko neće; nekom će biti zaagušljivo, nekom neće. Na kraju kad sjednemo onda pokušamo da nađemo nešto što je najbliže zajedničkom. To uglavnom nije problem. Rijetko se desi da su mišljenja oprečna.
- **Vrlo je važno da vas osoblje ustanove ne vide kao neke naivne tipove, tako da upravnik i svi u zatvoru znaju da vi znate. To se vidi iz razgovora kad počnete da postavljati određena pitanja. Pokušajte da sagledate koji su njihovi problemi a ne da samo gledate iz ugla osuđenika. „Koliko vam nedostaje ljudi u službi obezbijedenja?“, „Šta imate?“ „Kako funkcionišu nabavke?“ i tu su razne stvari da vas oni vide kao nekog saveznika, a ne da ste vi tu samo da bih uhvatili kako nekog zlostavljaju, već da ste tu i zbog njihovoog interesa i da želite da iznesete sve što im otežava posao.**
- Spisak zatvorenika je izuzetno važan. Morate znati kakve vas informacije zanimaju i gdje ih možete potražiti. I naravno da su registri organizovani na neki način, tako da ako vas zanima određena kategorija zatvorenika, znaćete gdje da ih locirate- muškarci ili žene; maloljetnici; osuđenici na duže kazne; nekad je i nacionalnost bitna jer ukoliko znate njihov jezik, moći ćete da razgovarate sa njima bez prevodioca. Treba obaartiti pažnju i na zatvorenike koji pod specijalnim režimom, npr. zatvorenici koji su skloni samoubistvu. Važno je vrijeme dolaska i vrijeme odlaska zatvorenika iz zatvorenika. Potom spisak onih koji treba ubrzo da budu oslobođeni; lokacija da biste razumjeli gdje se nalaze zatvorenici. Zato znajte šta tražite. **Ako zatražite samo spisak zatvorenika po abecednom redu, iz toga nećete moći da izvučete mnogo informacija.**
- Razmislite šta vam je potrebno: da li su to registri žalbi; registri zatvorenika koji su disciplinski kažnjeni; upotrebe sile, posebnih događaja; izolovanih zatvorenika; telefonskih razgovora i posjeta; ljekarski dosijeji itd. Svi oni jako važni i pomoći će vam **da potvrdite neke informacije ili da dobijete nove. Umimo telefonske pozive za primjer. Pitate osoblje da li zatovorenicima dozvoljeno da obavljaju telefonske razgovore i oni vam kažu da jeste. Pitate ih koliko često a oni kažu koliko zatvorenici žele. Pitate ih koliko govornica imaju a oni kažu 3. Kasnije razgovarate sa zatvorenicima i oni vam kažu da pravo da koriste telefon imaju jednom u 2 nedjelje ili jednom mjesečno jer je osoblje zazuzeto ili im jednostavno mrsko da ih doprate do telefona.** Zato je neophodno da pogledate registre i vidite koliko često zatvorenici razgovaraju. Naravno, ovo zahtijeva truda i vremena jer najvjerovatnije ne postoji poseban registar telefonskih poziva, već se razgovori registruju nekoj elektronskoj formi. Možda ćete morati da otvorite neke druge datoteke i da idete ime po ime, ali smatram da je ovo vrijedno truda.
- Slično je i sa registrom žalbi i zanimljivo je posmatrati kako se žalbe procesuiraju. Da li se odgovori daju u roku od 3 dana, needjelju dana, mjesec itd. **Treba vidjeti**

da li i kome imaju pravo da se žale na disciplinske mjere. Pitajte ih kome, a oni kažu direktoru, onda vidite da imate svega dvije ovakve žalbe. Ovo će vas dovesti do neki novih saznanja. Dakle, odsustvo žalbi je veoma indikativno. Zašto u zatvoru od 2000 ljudi ima sve 6 žlaba u posljednjih nekoliko mjeseci.

- **Upotreba sile se takođe bilježi u registrima. Ako vidite da nije bilo upotrebe sile, to može bitu sumnjivo jer se u zatvorima dešavaju incidennti i prinuda sile je nekad neophodna. Onda ih pitate kako je moguće da je ovaj registar prazan, a oni vam kažu da oni te podatke unose u lične kartone zatvorenika. Zatim morate da konsultujete lični karton i ovo je dosadan posao ali morate biti uporni.** Dakle, važno je vidjeti kako su procedure uspostavljene u upravi, informacije- direktne ili indirektne. Kao što rekoh, direktno možete vidjeti da nije bilo žalbi, a indersktno šta vam to govori o stvarnoj situaciji. Ponekad u ljekarskim dosijeima nije precizno opisano kako su poverede zadobijene. Jednostavno napišu da je zatvorenik pao iz kreveta ili sa stepenica, ali ako zaista pogledate te povrede, sshvatićete da se radi o nasilju između zatvorenika ili o lošem tretmenu od strane službenih lica.
- Dalje, informacije o odgovornostima i nadležnostima osoblja. Ako je neko doveden u zatvor sa modricama i podlivima, ponekad je moguće naći informacije o tome u registrima. Ponekad, ne uvijek.
- Pomenula sam odsustvo informacija. Jednom sam imala slučaj da su zatvorenika držali 3 stražara i pas. Kad ih pitate zbog da li imaju uputstva o tome kako da koriste pse u sigurnosne svrhe, oni kažu da imaju. Zatim kad ga pogledam, vidim da se u njemu načaze uputstva za to kakonahraniti psa. Očito je da je pas tu u svrhe zastrašivanja.
- Mnogo ljudi kako je već rečeno će dati pogrešne informacije. Vi ste uvijek ograničeni vremenom i ne odgovara vam da gubite to vrijeme na zatvorenike koji će dati ovakve informacije. Moj savjet je da kad primjetite neke nelogičnosti, da date do znanja da ne vjerujete tako što ćete tražiti dodatno objašnjenje, kažete recimo da vam nije logično i da vam dodatno objasne... (primjer vehabija u nišu - nebitno). Date im do znanja da možete probjeriti sve što su rekli. Oini će pričati o kategorizaciji da su bez razloga u zatvorenom odjeljenju, što će vam biti čudno, ali kroz službene knjige ćete vidjeti da su tu zato što trbeaju biti. Kod selekcije intervjuisanih treba voditi računa. Meni su najzanimljiviji oni u samici. Mada, kada dolazite u najavljenju posjetu onaj kome se nešto desilo a bio je u samici, vjerovatno više nije tamo. Interesantni su i oni u usamljenju ili pod pojačanim nadzorom, onih koji su često u evidencijama kao kažnjavani. Naravno ako su evidenciji vjerodostojne. Idealno je pitati ko želi da razgovara, ali doći ćete u situaciju da ih je puno i da ne možete stići sve. Tada treba objasniti što ste tu i šta možete pa onda pristupiti razgovorima. U nekim ustanovama kao u sremskoj mitrovici, rekli su nam da će osoblje okačiti obbavještenje da ste tu i da mogu da se prijave. Ako imate nekog sa imenom i prezimenom, a on nije svjestan toga, bolje ići kod njega u ćeliju i razgovarati, nego da šaljete obezbjeđenje po njega.

Kada je velika gužva treba im saopštiti da se javilo puno ljudi i da preskaču stvari koje ste primjetili već prilikom dolaska (opis situacije u ustanovi, sobama...). Kada dobijete informacije o zlostavljanju, najbolje je da prilikom dolaska kažete upravi da imate ciljani intervju i da ste obavješteni. Mi se ipak trudimo uvijek da kažemo da smo ga našli u evidencijama kako niko ne bi znao da nas je žrtva kontaktirala. Prilikom intervjuja tražite što više informacija i obavještenja, nikako ne davati obećanja koja ne možete ispuniti, jer oni često uzimaju zdravo za gotovo. Propustio sam reći koliko ljudi vrši intervju. Dvoje je dobar model, jer mi gledamo dosta stvari – zaštitu, kategorizaciju... ali mi moramo sami to da radimo jer nemamo ljudstva. uvijek intervjuišemo jednu osobu, jer nemamo dovoljno resursa. Ponekad nam čak i odgovara kada hoće svi odjednom da govore, jer kada jedan počne da izmišlja priču, po ostalima vidite kakva je situacija. Uvijek ćete uvijđjeti one slabije, koje se povuku i ne govore ništa. Najčešće su upravo oni žrtve. Zbog njih treba ponuditi varijantu da ste nasamo sa ispitanicima. U grupnim ispitivanjima oni će vam ostati van domašaja, a oni su česte žrtve međuosuđeničkog nasilja.

- Svaki zatvor je specifičan i zavisi dosta od toga i kad je osnovan i kakve je prirode ustanova. Oni su i stare i nove institucije, nastali su prije nešto više od 100 godina u većini zemalja jer do tad nije izricana kazna boravka zatvora, već se u njima uglavnom čekalo na neku drugu vrstu kazne, novčanu, smrtnu, tjelesnu...Neki od njih imaju potpuno kulturnu pozadinu kao Sremska Mitrovica koja je napravljena kao austrougarski zatvor prije 120 godina, a kako niko nije iz okoline htio da bude čuvar tu su dovedeni ljudi iz okoline Niša da budu čuvari, pa je napravljeno i naselje preko puta zatvora tzv. kapedomsko naselje gdje su živjeli stražari, pa postoje generacije stražara gdje su djed, otac, sin bili zatvorski čuvari... Tu se jako teško mijenjaju običaji i metodi, zlostavljanja su prilično uhodana, pa onaj ko ulazi tu a nije iz te igre, lako se uključuje u to. Dalje imajte u vidu da prikupite sve informacije o toj ustanovi koje su vam raspoložive. Naravno, kad krenete tamo u monitoring, morate da imate osjećanje empatije prema ljudima koji su tamo zatvoreni, ali i koji tamo rade, nije smisao da vi njih samo pohvatate u koječemu, iako to jeste korisno, već da sagledate realne probleme sa kojima se oni realno suočavaju, a ne samo šta je problem osuđenika. Ako stražar, lekar, vaspitač pati od nekog problema, to će sve da se reflektuje na ove u ustanovi. To što je malo stražara, što su nezadovoljni, što je kod njih vrlo velika tenzija, aspekt je koji treba vrlo dobro sagledati, jer od toga zavisi kako funkcionise cijela ustanova. Primjera radi u Srbiji ljudi zaposleni u službi obezbjeđenja nijesu prošli sistematski pregled od 2003. godine, a to su ljudi koji su pod oružjem i kojima su na raspolaganju mjere prinude i ne zna se u kakvom su oni psihofizičkom stanju. A vidjećete i da je mali broj njih veliki problem. Normalno da je tortura i zlostavljanje prvo pitanje kojim ćete se pozabaviti kad odete u posjetu tamo. Ako ste čuli za nešto, a nemate čvrste dokaze, a pri tom to ide u neki generalni izvještaj o stanju, profesionalno je reći „čuli smo“, „prema navodima osuđenika“... kad razgovarate sa njima, ako je ciljano, najbolje je da odmah pređete na stvar, a ako idete na to da sagledate generalno uslove pa onda da vidite za zlostavljanje dakle razgovarte sa nekim ko vas nije pozvao, neka to

bude poslednje pitanje u upitniku, jer niko vas neće ozbiljno shvatiti. Treba ući lagano u razgovor, pa to bilježiti. Druga stvar na koji treba obratiti pažnju je nasilje među osuđenima jer se dešava da straža nije problem i nećete čuti nijednu pritužbu, ali tamo gdje postoje grupne ćelije sa dosta ljudi ogromna je mogućnost od zlostavljanja, gdje oni snažniji i sposobniji uvijek ucjenjuju i zlostavljaju slabije. To ćete utvrditi donekle putem intervjua, a i preko arhitekture i broja zatvorenih. Kad vi vidite u Okružnom zatvoru u Novom Sadu da na jednom spratu ima 150 ljudi, u prostorijama gdje je njih 20, koje se nikad ne zaključavaju jer nema u sobama WC-a, već idu u zajednički WC; i znate da na cijelom spratu ima samo jedan stražar, onda vi možete zamisliti šta sve tu noću može da se desi i šta se dešava onima koji su slabiji i ne mogu da se prilagode tom neformalnom sistemu. To je neki indikator i ta mjesta mogu odmah da vam budu sumnjiva. Još kad nema video nadzora, onda je teško utvrditi šta se tu dešava. U Nišu je tome sličan Paviljon C. Od strane drugih osuđenika često se zlostavlja kategorija osuđenika osuđena za seksualne delikte, oni su svuda na udaru i to možete u uvodnom razgovoru pitati upravnika kakva je politika zatvora prema tim ljudima. Postoje osnovna 3 principa kako ih zaštititi: jedno je izolacija u jedan dio zavoda, odješeni od drugih, što je bezbjedno, ali se na neki način izopštavaju iz aktivnosti i otežava im se uklapanje u osuđeničku zajednicu, uskraćuju im se neke stvari. Drugo je mogućnost da se rasporede na različitim mjestima uz procjenu rizika sa kakvim se osuđenima stavljaju. Treća je da se prebace u drugi Zavod uz prikrivanje djela za koje su osuđeni, ali ne znam da se to kod nas radi, a moglo bi ukoliko bi se dobro osmislilo –recimo ako bi se kucale neke lažne presude. To kod nas teško funkcioniše, jer u osuđeničkoj kulturi kod nas kad neko nov dođe u ćeliju odmah neko ko je vođa neformalnog sistema traži od njega presudu na uvid i to ne može onda da se izvrda. Romi su posebno osjetljiva kategorija, jer su diskriminirani i od osoblja i od osuđenika. Zatim ima sukoba između onih koji u zatvoru imaju međusobne polne odnose i onih koji ne tolerišu homoseksualizam, često su žrtve niskointeligeneti i koji imaju ometenost u razvoju. Te možete prepoznati iz evidencija o disciplinskim postupcima jer su ti često žrtve, ali rijetko se usuđuju da svjedoče. To međusobno zlostavljanje je teško spriječiti obezbjeđenju i kad ima najbolju volju, jer se oni slabiji rijetko usuđuju da prijave ove koji ih zlostavljaju. Takođe se ne vodi računa gdje se ko smješta, pa se recimo slabovidni smještaju na krevet na sprat, ne vodi se računa da li se stavljaju u prostoriju sa izuzetno nasilnim osuđenima, prijeti im se stavljanjem u te sobe...To bi u pravnom smislu bilo tipično zlostavljanje, kad im prijete i traže da im se dostavljaju informacije ako to ne rade, ili ako neće da svjedoče pred disciplinsko komisijom ako je pretučen, pa mu se prijeti smještanjem u sobu sa tim koji ga je prebio, iako osoblje tvrde da to ne rade. Međutim, izgleda da je praksa da se često stavljaju u istu sobu oni koji su u sukobu i oni za koje znaju da će maltretirati druge, to je specifičan vid zlostavljanja. Što se tiče materijalnih uslova, zna se da postoji opšti standard o 4 kvadratna metra po osobi, što je propisano standardima CPT-a, a prihvata i Evropski sud, to ćete lako vidjeti da li je manje ili više. U srpskom zakonu piše 4 kvadratna metra u grupnoj ćeliji i 8 metara kubnih, a u samici 6 metara kvadratnih. Najgore je što malo njih radi. Pitajte te podatke upravnika, koliko ih radi, zašto ne radi više. A osuđenike pitajte

da li im je ponuđeno da rade, ili ako su tražili da rade, da li im je omogućeno. Apsurd je našeg zakona da kad određuju ove kategorije A.B.V.G...kako li već, za one koje drže u zatvorenim odjeljenjima oni kojima treba pojačan rad, resocijalizacija...u praksi je potpuno suprotno, oni se zatvore u zatvorenim odjeljenjima i sa njima se najmanje radi. Pogledajte šta se nudi od poslova i sportskih aktivnosti, tu često nema ništa...Kad je riječ o broju stražara ja nisam siguran da sam pozvan za to bezbjednosno pitanje...ući ćete u zatvor, pa će vam upravnik reći da ne može da vam kaže, jer je to pitanje bezbjednosti zatvora. Poželjno je što više, al standardana nema. Uzmite ukupan broj zaposlenih i podijelite sa 5 do 6 i dobićete broj po smjeni, to je neki raspored po kojim ih mijenjaju. Pitajte za broj prekovremenih radnih sati stražara, koliko su pod stresom, jer ako neko mjesečno radi 30 sati više nego što bi trebalo, to povećava rizik od neprimjerene reakcije i mogućnosti zlostavljanja. Pri tom ne treba gubiti iz vida da njihov broj varira i u smjenama, da su neki često na sprovodima, pa nisu u zgradi...Slično je i u specijalnim zatvorskim bolnicama, gdje recimo na 700 ljudi jedan doktor i nekoliko sestara dežura noću. Taj režim zavisi od kategorizacije i to je pitanje kad budete razgovarali sa osuđenima oko kojeg ćete potrošiti najviše vremena i ne znam da li vam je pametno da se u to uplićete puno kad idete u monitoring, jer postoje te kategorije od kojih zavisi da li će neko ići na vikend, koliko poziva, koliko će paketa moći da primi, kako se to dijeli, to je osnovni razlog za korupciju u Zavodu i oko toga se sve vrti. Tu ulogu u određivanju kategorije imaju i stražari i vaspitači i upravnik i kad sjednete sa osuđenima to će bitiprva tema: zašto sam ja ova kategorija, zašto nisam A koja je najpovoljnija... Vi kroz dva-tri dana u zatvoru nemate instrumenata da provjerite te odluke službe prevaspitanja o kategorizaciji. Postoje i posebna odjeljenja – to su oni koji se nalaze pod pojačanim nadzorom i oni treba da vam budu predmet interesovanja, kao i oni koji su usamljeni. To su mjere koje se koriste iz bezbjednosnih razloga, to se radi sa onima koji bi mogli da naprave probleme za bezbjednost zatvora, koji su nasilni...Tu postoje mjere silnog ograničenja u kontaktima sa spoljnim svijetom, u aktivnostima, u mnogo svemu i takav način izdržavanja neminovno povećava mogućnost mentalnih poremećaja i psihičkih problema.

- Bitno je vidjeti **da li se discipliniski kažnjava samopovređivanje**. Po našim pravilnicima da, gdje **piše da se kažnjava ako se dešava samopovređivanje u cilju izbjegavanja obaveza. Pitanje je kojih obaveza?** Stariji stražari znaju da to često čine osuđenici koji treba da idu na neko suđenje, pa samopovređivanjem hoće da postignu odlaganje suđenja, što bi dovelo do zastare. Ali po riječima upravnika nekih zatvora to je ređe razlog u odnosu na druge, gdje je najdrastičnije samopovređivanje kažnjavati samicom. Drugo, da li se kažnjava spavanje van termina predviđenih za to. U Srbiji je CPT nailazio na to da se čak i batinama kažnjava. Kad postoje neke aktivnosti, neki režim, kad prelaze u drugu prostoriju, ima smisla zahtijevati od osuđenih da ustaju, ali kad su zaključani u nekoj prostoriji 24 sata gdje nemaju nikakvu udobnost, to je onda po meni krajnje nehumano postupanje. Bitno je takođe pokazati u posjeti osoblju da ste tu da pomognete i da imate razumijevanje, jer nikom od njih nije bila želja da rade u

zatvoru, već je većina bila prinuđena. Najbolje je pitati osoblje da li ima i šta preduzimaju, ali je pitanje da li će vam i oni priznati, čak i kad hoće nešto da promijene oni imaju problema. Vi znate da ima nasilja, a žrtva i ostali neće da daju izjavu, ali je potpuno jasno da je to onda odgovornost osoblja. Imate presuda takvih koliko hoćete, da zbog smrtnih slučajeva u zatvoru odgovara država, tj. čuvari, jer nijesu spriječili da se desi nasilje. Tu je najjednostavnije staviti videonadzor, što više ljudi u obezbjeđenju, ali je to problem koji vi teško da možete riješiti u monitoringu. **Tipičan primjer prepoznavanja obrasca je da kad god se neki osuđenik koga je policija privela žali da je pretučen, jeste da policija ili obezbjeđenje u zatvoru istovremeno pokreće protiv njega postupak zbog napada na službeno lice.**